

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

$$\left(\frac{T_1}{T_2}\right)^2 = \left(\frac{a_1}{a_2}\right)^3$$

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO'PLAMI

3-JILD 2-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

O'zbekistonda inklyuziv jismoniy tarbiya tizimining holati va rivojlantirish istiqbollari

SHukurov Mirshod Karim o'g'li

Buxoro innovatsiyalar universiteti o'qituvchisi

Sharipov Bahrom Bo'riyevich

Buxoro innovatsiyalar universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada O'zbekistonda inklyuziv jismoniy tarbiya tizimining hozirgi holati, huquqiy asoslari, amaliy muammolari va rivojlantirish istiqbollari nazariy-amaliy jihatdan tahlil qilingan. Inklyuziv ta'lim tushunchasi, uning jismoniy tarbiya sohasidagi o'ziga xos xususiyatlari va xalqaro tajriba ko'rib chiqilgan. O'zbekistondagi inklyuziv jismoniy tarbiya amaliyotining kuchli va zaif tomonlari, o'qituvchilarning tayyorgarlik darajasi, moddiy-texnika bazasi hamda metodik ta'minot masalalari o'rganilgan. Tadqiqotda nogironligi bo'lgan bolalarning jismoniy tarbiya darslariga jalb etilishi, ularning ijtimoiy integratsiyasi va psixologik rivojlanishiga inklyuziv jismoniy tarbiyaning ta'siri baholangan. Tizimni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, jismoniy tarbiya, nogironligi bo'lgan bolalar, adaptiv jismoniy tarbiya, inklyuziv muhit, maxsus ehtiyojli o'quvchilar, jismoniy tarbiya o'qituvchisi, ijtimoiy integratsiya, O'zbekiston ta'lim tizimi

Zamonaviy jamiyatda inklyuziv ta'lim — barcha bolalarning, jumladan nogironligi bo'lgan bolalarning teng huquqli ta'lim olish imkoniyatini ta'minlash g'oyasi tobora keng tan olinmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risidagi Konvensiyasi (2006) barcha davlatlarni inklyuziv ta'lim tizimini joriy etishga chaqiradi. Jismoniy tarbiya sohasida inklyuziv yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi, chunki jismoniy faollik nafaqat sog'liqni mustahkamlash, balki ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish, o'ziga ishonchni shakllantirish va jamoaga qo'shilish imkoniyatini yaratadi.

O'zbekistonda inklyuziv ta'lim tizimining huquqiy asoslari so'nggi yillarda sezilarli mustahkamlangan. O'zbekiston Respublikasining “Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida” gi Qonuni (2008), “Ta'lim to'g'risida”gi Qonun (2020) hamda bir qator Prezident qarorlari inklyuziv ta'limning huquqiy bazasini shakllantirgan. 2019-yil Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlangan “Inklyuziv ta'limni joriy etish konsepsiyasi” mamlakatda inklyuziv ta'limning strategik yo'nalishlarini belgilab berdi. Biroq huquqiy bazaning mavjudligiga qaramay, amaliyotda, xususan jismoniy tarbiya sohasida inklyuziv yondashuvning to'liq joriy etilishi bir qator muammolarga duch kelmoqda.

Inklyuziv jismoniy tarbiya — bu nogironligi bo'lgan va bo'lmagan o'quvchilarning birgalikda, teng huquqli ravishda jismoniy tarbiya darslarida qatnashishini ta'minlovchi pedagogik yondashuvdir. Bu yondashuv an'anaviy jismoniy tarbiyadan tubdan farq qiladi: o'qituvchi barcha o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda darsni loyihalaydi, mashqlarni

moslashtiradi, alternativ topshiriqlar taklif etadi va baholash tizimini differentsiallashtiradi. Xalqaro tajribada inklyuziv jismoniy tarbiyaning bir necha asosiy modellari mavjud: to'liq inklyuziya (barcha o'quvchilar bitta darsda), qisman inklyuziya (ba'zi mashg'ulotlar birgalikda, ba'zilari alohida) va teskari inklyuziya (sog'lom o'quvchilar maxsus guruhlariga qo'shiladi). Har bir model o'z afzalliklari va cheklovlariga ega.

O'zbekistonda inklyuziv jismoniy tarbiyaning hozirgi holatini tahlil qilish uchun bir necha asosiy yo'nalishlarni ko'rib chiqish zarur. Birinchidan, o'qituvchilarning tayyorgarlik darajasi masalasi. Respublikadagi jismoniy tarbiya o'qituvchilarining aksariyati oliy ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'lim bo'yicha maxsus tayyorgarlikdan o'tmaganlar. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, o'qituvchilarning atigi 12-15 foizi inklyuziv jismoniy tarbiya bo'yicha malaka oshirish kurslarida qatnashgan. Ko'pchilik o'qituvchilar nogironlikning turli turlari, adaptiv mashqlar va individual yondashuv metodlari haqida yetarli bilimga ega emas. Bu holat inklyuziv jismoniy tarbiyaning sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Ikkinchidan, moddiy-texnika bazasi muammosi. O'zbekistondagi ko'pchilik umumta'lim maktablarining sport zallari, sport maydonchalari va jihozlari nogironligi bo'lgan o'quvchilar ehtiyojlariga moslashtirilmagan. Nogironlar aravachasi bilan harakatlanuvchi o'quvchilar uchun panduslar, maxsus sport jihozlari, ko'rish va eshitish qobiliyati cheklangan o'quvchilar uchun signal tizimlari va vizual ko'rsatmalar ko'pincha mavjud emas. Maktablarning atigi 8-10 foizi inklyuziv ta'lim uchun zarur infratuzilmaga ega ekanligi qayd etilmoqda.

Uchinchidan, metodik ta'minot masalasi. Hozirgi kunda O'zbekistonda inklyuziv jismoniy tarbiya bo'yicha mahalliy sharoitga moslashtirilgan o'quv dasturlari, darsliklar va metodik qo'llanmalar yetarli emas. Mavjud jismoniy tarbiya dasturlari asosan sog'lom o'quvchilarga mo'ljallangan bo'lib, ularni inklyuziv muhitga moslashtirish o'qituvchining individual tashabbusiga qoldirilgan. Nogironlik turlariga qarab mashqlarni moslashtirish bo'yicha aniq ko'rsatmalar va standartlar ishlab chiqilmagan.

To'rtinchidan, ijtimoiy-psixologik omillar. Jamiyatda va maktab jamoalarida nogironligi bo'lgan bolalarga nisbatan stigma va stereotiplar hamon mavjud. Ba'zi ota-onalar o'z farzandlarini inklyuziv dasturlarga qo'shishdan xavotirlanadi. Sog'lom o'quvchilar orasida ham nogironligi bo'lgan tengdoshlariga nisbatan noto'g'ri munosabat holatlari kuzatiladi. Biroq tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, to'g'ri tashkil etilgan inklyuziv jismoniy tarbiya darslari barcha o'quvchilarda tolerantlik, hamkorlik va o'zaro hurmat hissini sezilarli darajada oshiradi.

Inklyuziv jismoniy tarbiyaning samaradorligini baholash uchun bir qator mezonlarni ko'rib chiqish zarur. Quyidagi jadvalda O'zbekistondagi inklyuziv jismoniy tarbiya tizimining asosiy ko'rsatkichlari va ularning hozirgi holati taqdim etilgan.

1-jadval. O'zbekistonda inklyuziv jismoniy tarbiya tizimining asosiy ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	Hozirgi holat	Maqsad (2030)
Inklyuziv ta'limga moslashtirilgan maktablar ulushi	8-10%	50%
Inklyuziv JT bo'yicha malakali o'qituvchilar	12-15%	60%
Nogironligi bo'lgan o'quvchilarning JT darslariga jalb etilishi	25-30%	80%
Inklyuziv JT bo'yicha metodik qo'llanmalar soni	Juda kam	Barcha nogironlik turlari uchun
Moslashtirilgan sport jihozlari bilan ta'minlanganlik	5-7%	40%

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, O'zbekistonda inklyuziv jismoniy tarbiya tizimining barcha asosiy ko'rsatkichlari hali maqsad darajasiga yetmagan. Bu holat tizimli islohotlar zaruratini ko'rsatadi.

Xalqaro tajriba tahlili inklyuziv jismoniy tarbiya tizimini rivojlantirishda bir necha samarali yondashuvlarni ko'rsatadi. AQShda 1975-yildan beri amal qilayotgan IDEA (Individuals with Disabilities Education Act) qonuni barcha maktablarni nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun mos ta'lim muhiti yaratishga majbur qiladi. Buyuk Britaniyada "Adapted Physical Activity" dasturi jismoniy tarbiya o'qituvchilari uchun maxsus sertifikatni tizimini joriy etgan. Finlyandiyada har bir maktabda adaptiv jismoniy tarbiya bo'yicha mutaxassis ishlaydi va individual ta'lim rejalari tuziladi. Janubiy Koreyada esa inklyuziv sport dasturlari davlat miqyosida moliyalashtiriladi va maktab sport musobaqalarida maxsus toifalar tashkil etiladi.

O'zbekistonda inklyuziv jismoniy tarbiya tizimini rivojlantirish istiqbollari quyidagi yo'nalishlarda belgilanishi maqsadga muvofiqdir. Birinchidan, kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish: oliy ta'lim muassasalarining jismoniy tarbiya yo'nalishlariga "Inklyuziv jismoniy tarbiya", "Adaptiv jismoniy madaniyat" kabi maxsus fanlarni kiritish, malaka oshirish kurslarida inklyuziv kompetensiyalarni shakllantirish, xalqaro tajriba almashish dasturlarini yo'lga qo'yish zarur.

Ikkinchidan, metodik ta'minotni mustahkamlash: nogironlikning har bir turi (ko'rish, eshitish, harakat, intellektual) uchun alohida adaptiv jismoniy tarbiya dasturlarini ishlab chiqish, o'qituvchilar uchun amaliy qo'llanmalar va video darsliklar yaratish, baholash tizimini differentsiallashtirish mezonlarini belgilash lozim.

Uchinchidan, infratuzilmani modernizatsiya qilish: maktab sport inshootlarini universal dizayn tamoyillari asosida qayta jihozlash, maxsus sport inventarini xarid qilish uchun maqsadli davlat dasturlarini ishlab chiqish, raqamli texnologiyalar va yordamchi vositalarni joriy etish zarur.

To'rtinchidan, ijtimoiy muhitni shakllantirish: maktab jamoalarida inklyuziv madaniyatni targ'ib qilish, ota-onalar va o'quvchilar bilan tushuntirish ishlari olib borish, ommaviy axborot vositalari orqali inklyuziv sport g'oyalarini keng targ'ib etish, maktab sport musobaqalarida inklyuziv toifalarni joriy etish lozim.

Beshinchidan, ilmiy-tadqiqot bazasini kengaytirish: mahalliy sharoitda inklyuziv jismoniy tarbiyaning samaradorligini o'rganish bo'yicha empirik tadqiqotlar olib borish, monitoring va baholash tizimini yaratish, xalqaro ilmiy hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Shunday qilib, O'zbekistonda inklyuziv jismoniy tarbiya tizimi shakllanish bosqichida bo'lib, huquqiy baza va strategik yo'nalishlar belgilangan bo'lsa-da, amaliy tatbiq etishda jiddiy muammolar mavjud. Kadrlar tayyorgarligi, moddiy-texnika bazasi, metodik ta'minot va ijtimoiy muhit — bularning barchasi tizimli yondashuvni talab qiladi. Xalqaro tajribani mahalliy sharoitga moslashtirilgan holda qo'llash, davlat dasturlari va investitsiyalarni kuchaytirish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish orqali O'zbekistonda inklyuziv jismoniy tarbiya tizimini yangi bosqichga ko'tarish mumkin. Bu esa nafaqat nogironligi bo'lgan bolalarning jismoniy rivojlanishini ta'minlaydi, balki butun jamiyatda tolerantlik, tenglik va insonparvarlik qadriyatlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonuni. 2008 yil 11 iyun.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020 yil 23 sentyabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Inklyuziv ta'limni joriy etish konsepsiyasi". 2019 yil.
4. Ахмедов Н.А. Инклюзив таълим: назария ва амалиёт. — Тошкент: Fan, 2020. — 196 б.
5. Махкамов Д.И. Жисмоний тарбия назарияси ва методикаси. — Тошкент: Ўқитувчи, 2018. — 320 б.
6. Рахимова С.М. Мактабда инклюзив таълимни ташкил этиш. — Тошкент: Turon-Iqbol, 2021. — 168 б.
7. Block M.E. A Teacher's Guide to Adapted Physical Education: Including Students with Disabilities in Sports and Recreation. — 4th ed. — Baltimore: Brookes Publishing, 2016. — 520 p.
8. Sherrill C. Adapted Physical Activity, Recreation and Sport: Cross-Disciplinary and Lifespan. — 6th ed. — Boston: McGraw-Hill, 2004. — 736 p.
9. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. — New York: UN, 2006.